

بررسی نماز زیارت معصومین علیهم السلام و امامزادگان

داود حسینی^۱

چکیده

زیارت از برنامه‌هایی است که در همه ادیان و مذاهب و با آداب خاصی انجام می‌شود. در اسلام، زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله و فرزندان پاک و مطهر ایشان و اولیای خدا و شهیدان در راه حق از ویژگی خاصی برخوردار است و آداب ویژه‌ای برای ادای آن توصیه شده است که در سایر مکاتب و ادیان با چنین جزئیات و دستوراتی وجود ندارد. یکی از این آداب و دستورات، اقامه نماز زیارت است. در روایات به اقامه نماز زیارت بسیار سفارش شده و نسبت به جزئیات آن هم - مانند - تعداد رکعات نماز زیارت، نیت نماز زیارت، سوره‌هایی که مستحب است در آن خوانده شود، مکان و زمان نماز زیارت - دستورات خاصی وارد شده است. عده زیادی از فقها به استحباب نماز زیارت فتوا داده و جزئیات آن را تبیین کرده‌اند.

در این تحقیق که به روش کتابخانه‌ای انجام شده، با بررسی آیات و روایات وارده در زمینه زیارت، می‌توان قائل به استحباب نماز زیارت معصومین علیهم السلام و تعداد بسیار محدودی از امامزادگان شد، اما برای زیارت سایر امامزادگان، نماز زیارت باید به نیت رجاء خوانده شود.

کلید واژه‌ها: زیارت، نماز زیارت، آداب زیارت، معصومین علیهم السلام، امامزادگان

۱. مدیر گروه اخلاق و اسرار پژوهشکده حج و زیارت.

مبران برای رساندن بشر به جایگاه رفیع انسانی، راه‌های متعددی را به روی او گشوده‌اند تا گنجینه‌های عقول آنان را آشکار سازند. (ابن ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۱۱۳) هر یک از این راه‌ها به نوبه خود می‌تواند تأمین‌کننده سعادت بشر باشد. نماز، روزه، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، تولی و تبری و ... همه یک هدف مقدس را دنبال می‌کنند و آن رسیدن به حقیقت تربیت اسلامی و تزکیه روح و جان و رسیدن به مقام عبودیت و بندگی خداوند است. یکی از اموری که در رساندن سالک الی الله به مقام عبودیت و بندگی خداوند نقش بی‌بدیلی دارد و گشاینده افق‌های عظیمی به روی سالکان کوی دوست است، زیارت اولیای خدا و ابراز ارادت، محبت و اطاعت نسبت به آنان است؛ حتی زیارت خانه خدا و طواف به گرد آن نیز باید به زیارت اولیای خدا ختم شود تا ارزش پیدا کند؛ چنان‌که امام باقر علیه السلام فرمود:

أَمَّا أَمْرُ النَّاسِ أَنْ يَأْتُوا هَذِهِ الْأَحْجَارَ فَيَطُوفُوا بِهَا يَأْتُوا فَيُخْبِرُونَ بَوْلَايَتِهِمْ وَيَعْرَضُوا عَلَيْنَا نَصْرَهُمْ. (شیخ صدوق، ۱۳۸۵ش، ج ۱، ص ۴۵۹؛ همو، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۳۳۴)

مردم مأمور شده‌اند به سوی این خانه که از سنگ‌ها ساخته شده، بشتابند و بر آن طواف کنند. سپس نزد ما آمده و ولایت و محبت خود و آمادگی‌شان را برای یاری ما عرضه کنند.

ای برنامه تربیتی، در اسلام آداب ویژه‌ای دارد که رعایت آنها ارزش عمل و میزان تأثیرگذاری و ماندگاری آن را بیشتر می‌کند. (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۰، ص ۱۰۲)

در متون اسلامی، آداب متعددی برای زیارت بیان شده که برخی درباره اقدامات پیش از انجام دادن زیارت، و شماری مربوط به آداب حین زیارت، و برخی دیگر ناظر به اعمال پس از زیارت است. (شهید اول، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۲-۲۵) همچنین برخی از این آداب مربوط به قبولی زیارت است؛ اما بیشتر آنها جزء مستحبات زیارت است. بعضی از فقها معتقدند علت اینکه در روایات، ثواب و پاداش زیارت معصومان علیهم السلام متفاوت بیان شده، این است که زائران از جهت رعایت آداب زیارت یکسان نیستند. (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق، ج ۱۴، ص ۱۴۸۳)

یکی از مهم‌ترین آداب زیارت که در منابع روایی و کتاب‌های مزارات مورد تأکید

قرار گرفته، اقامه نماز زیارت پس از زیارت معصومان علیهم السلام است؛ (مفید ۳، ۱۳۱۳ق، ص ۸۳؛ مفید ۲، ۱۳۱۳ق، ص ۲۱۲؛ طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۲۹۰؛ ابن طاووس، ۱۴۱۸ق، ج ۲، ص ۶۶؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۶۹) چنان که شهید اول می نویسد: «ششمین مورد از آداب زیارت، اقامه دو رکعت نماز پس از فراغ از زیارت است». (شهید اول، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۳)

مادر ا مقاله به بررسی نماز زیارت معصومان علیهم السلام و حکم آن از دیدگاه روایات و اقوال فقها می پردازیم.

اقوال فقها

بسیاری از فقهای امامیه به استحباب نماز زیارت قائل هستند؛ مانند: محقق حلی در معتبر، (محقق حلی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۶۰) علامه حلی در قواعد الاحکام، (علامه حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۳۰۱) فخرالمحققین در ایضاح الفوائد، (فخرالمحققین، ۱۳۸۷ق، ج ۱، ص ۱۳۹) محقق کرکی در کتاب جامع المقاصد، (محقق کرکی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۴۸۷)؛ شهید ثانی در فوائد القواعد، (شهید ثانی، ۱۴۱۹ق، ص ۲۰۶) کاشف الغطاء در کشف الغطاء، (کاشف الغطاء، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۲۹۲) نجفی در جواهر الکلام، (نجفی، ۱۴۲۱ق، ج ۶، ص ۵۱۳)؛ طباطبائی یزدی در عروة الوثقی (طباطبائی یزدی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۵۲۶) و امام خمینی در تعلیقات بر عروة الوثقی. (خمینی، ۱۴۲۲ق، ص ۸۴۳)

نماز زیارت در دو بخش قابل بررسی است:

۱. نماز زیارت معصومان؛

۲. نماز زیارت امامزادگان غیر معصوم.

در ادامه به بررسی هر یک از این دو مورد می پردازیم:

ادله روایی نماز زیارت معصومان علیهم السلام

روایات وارده در استحباب نماز زیارت، چند دسته اند:

الف) روایات دال بر استحباب نماز زیارت نزد مزور

روایات فراوانی درباره نماز زیارت معصومان علیهم السلام وارد شده است. برخی از آنها درباره زیارت معصوم خاصی وارد شده و برخی دیگر عام است و شامل همه معصومان می شود. این روایات، از نظر سندی، صحیح السند هستند.

یک - روایات خاص: در زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت شده است پس از زیارت:

تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ، وَصَفْتَهَا أَنْ تَنْوِيَ بِقَلْبِكَ أَصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ مَنْدُوبًا قُرْبَةً إِلَى اللَّهِ تَعَالَى. (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۶۹)

نماز زیارت می خوانی و شیوه آن این است که در قلبت نیت می کنی که نماز زیارت مستحبی می خوانم برای تقرب به پروردگار بزرگ.

در آداب زیارت حضرت زهرا علیها السلام آمده است:

ثُمَّ تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّي صَلَاتَهَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهَا فَأَفْعَلْ. (ابن طاووس، ۱۴۱۸ق، ج ۲، ص ۶۲۵)

سپس نماز زیارت می خوانی و اگر بتوانی نماز فاطمه زهرا علیها السلام را بخوانی، این کار را انجام بده.

همچنین در آداب زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است:

وَانْفِتِلْ إِلَى الْقِبْلَةِ فَتَوَجَّهْ إِلَيْهَا وَأَنْتَ فِي مَقَامِكَ عِنْدَ الرَّأْسِ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ... وَتَقُومُ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِيهَا بِمِثْلِ مَا قَرَأْتَ فِي الرَّكَعَتَيْنِ. (مفید ۳، ۱۴۱۳ق، ص ۸۳-۸۴)

به سوی قبله برگشته و به سمت قبله رو می کنی؛ درحالی که در جای خود، نزد سر مبارک دو رکعت نماز می خوانی. سپس برمی خیزی و چهار رکعت مانند دو رکعت قبل می خوانی (به نیت زیارت آدم و نوح علیهم السلام).

در زیارت ائمه بقیع هم روایت شده است پس از زیارت، برای خود دعا می کنی و برای

هر امام دو رکعت نماز زیارت می خوانی. (شهید اول، ۱۴۱۰ق، ص ۲۵)

در منابع روایی زیارت های مختلفی برای امام حسین علیه السلام وارد شده که همراه با توصیه به

خواندن نماز زیارت است؛ برای مثال:

- امام صادق علیه السلام به ابی سعید مدائنی فرمودند: «به زیارت امام حسین علیه السلام برو و او را زیارت کن و پس از زیارت دو رکعت نماز بخوان و در هر رکعت، سوره یس و الرحمن را بخوان».
(ابن قولویه، ۱۳۵۶ ش، ص ۲۱۴)

- صفوان جمال از امام صادق علیه السلام روایت می کند که در روز اربعین امام حسین علیه السلام زیارت شود و در پایان زیارت هم دو رکعت نماز زیارت اقامه شود. (طوسی، ۱۴۰۷ ق، ج ۶، ص ۱۱۳)
- ابو حمزه ثمالی از امام صادق علیه السلام درباره زیارت امام حسین علیه السلام از نزدیک نقل می کند:

وَصَلَّ عِنْدَ رَأْسِهِ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَيَسُ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَالرَّحْمَنَ وَإِنْ شِئْتَ صَلَّيْتَ خَلْفَ الْقَبْرِ وَعِنْدَ رَأْسِهِ أَفْضَلُ، فَإِذَا فَرَعْتَ فَصَلِّ مَا أَحْبَبْتَ إِلَّا أَنْ رَكَعَتِي الزِّيَارَةَ لَا بُدَّ مِنْهُمَا عِنْدَ كُلِّ قَبْرٍ.... (ابن قولویه، ۱۳۵۶ ش، ص ۲۲۲)

دو رکعت نماز نزد سر مبارک می خوانی. در رکعت اول حمد و یس، و در رکعت دوم حمد و الرحمن می خوانی و اگر خواستی پشت قبر می خوانی؛ اگرچه نزد سر مبارک خواندن، افضل است. هنگامی که از نماز زیارت فارغ شدی، هرچه خواستی نماز بخوان؛ اما دو رکعت نماز زیارت نزد هر قبر نباید ترک شود.

شهید اول درباره زیارت امام کاظم علیه السلام چنین نوشته است:

- فَإِذَا وَقَفْتَ عَلَيْهِ فَقُلْ: السَّلَامُ ثُمَّ قَبْلِ الْقَبْرِ وَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ عِنْدَ الرَّأْسِ وَصَلِّ بَعْدَهَا مَا أَحْبَبْتَ وَاسْجُدْ وَ.... (شهید اول، ۱۴۱۰ ق، ص ۱۸۹)

هرگاه کنار آن حضرت قرار گرفتی بگو: «سلام» ... سپس قبر شریف را ببوس و دو رکعت نماز بالای سر بخوان و پس از آن، هرچه خواستی نماز بخوان و سجده شکر بجای آور و ...

عَنْ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: تَقُولُ بِيَعْدَادَ: السَّلَامُ... قَالَ: وَتُسَلِّمُ عَلَيَّ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام بِهَذَا

ثُمَّ تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ، فَإِذَا فَرَعْتَ مِنْهَا سَبَّحْتَ تَسْبِيحَ الزَّهْرَاءِ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ وَ... (همان، ۴۱۰ق، ص ۵۷۳)

امام هادی علیه السلام فرمود: در بغداد چنین سلام می دهی... و همین گونه به امام جواد علیه السلام سلام می دهی و سپس نماز زیارت می خوانی و پس از آن، تسبیحات حضرت زهرا علیها السلام را می گویی.

کفعمی در زیارت اظمین علیهم السلام آورده است:

زِيَارَةُ الْكَاطِمِ وَالْجَوَادِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ... فَتَقُولُ إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَتَهُمَا مِنْ قُرْبٍ ... ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتِي الزِّيَارَةِ. (کفعمی، ۴۰۵ق، ص ۴۹۳)

هرگاه خواستی امامین کاظمین علیهم السلام را از نزدیک زیارت کنی .... سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان.

درباره زیارت امام هشتم علیه السلام نیز روایت شده است که پس از زیارت آن حضرت، «تَحَوَّلَ عِنْدَ رَأْسِهِ مِنْ خَلْفِهِ وَصَلَّ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي إِحْدَاهُمَا يَسَ وَفِي الْأُخْرَى الرَّحْمَنَ». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۱۳؛ شیخ صدوق، ۴۰۴ق، ج ۲، ص ۶۰۵؛ همو، ۳۷۸ق، ج ۲، ص ۲۷۰؛ طوسی، ۴۰۷ق، ج ۶، ص ۸۹)

کفعمی گفته است پس از زیارت آن حضرت دو رکعت نماز زیارت بخوان (کفعمی، ۴۰۵ق، ص ۴۹۴)

ابن قولویه درباره زیارت عسکریین علیهم السلام چنین روا کرده است:

رَوَى عَنْ بَعْضِهِمْ أَنَّهُ قَالَ إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَةَ أَبِي الْحَسَنِ الثَّلَاثِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوَادِ وَأَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ... فَإِنْ وَصَلْتَ إِلَيْهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَصَلِّ عِنْدَ قَبْرِهِمَا رَكَعَتَيْنِ وَإِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ وَصَلَّيْتَ دَعَوْتَ اللَّهُ بِمَا أَحْبَبْتَ إِنَّهُ قَرِيبٌ مُجِيبٌ وَهَذَا الْمَسْجِدُ إِلَى جَانِبِ الدَّارِ وَفِيهِ كَأَنَّا يَصَلِّيَانِ. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۱۴)

از بعضی از اهل بیت علیهم السلام روایت شده است که هرگاه خواستی حضرت امام هادی علیه السلام و حضرت امام عسکری علیه السلام را زیارت کنی ... وقتی به کنار قبر شریف

رسیدی، کنار قبر شریف، دو رکعت نماز بخوان و وقتی داخل مسجدی شدی که کنار خانه است و آن دو امام علیهما السلام در آنجا نماز می خواندند، نماز بخوان و دعا کن.

ابن مشهدی و ش... ی نیز چنین می گویند: «ثُمَّ تُصَلِّي عِنْدَ الرَّأْسِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ»؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۵۵۳ و ۵۵۴؛ شهید ثانی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۰۲) «سپس بالای سر، چهار رکعت نماز بخوان و پس از آن، هر چه خواستی نماز بخوان و دعا کن».

درباره زیارت امام زمان علیه السلام نیز توصیه شده است پس از خواندن دوازده رکعت نماز، حضرت به زیارت وارده زیارت شود. (کفعمی، ۱۴۰۵ق، ص ۴۹۸؛ همو، ۱۴۱۸ق، ص ۱۶۳؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۵۸۵ و ۵۹۰).

شهید علیه السلام می نویسد: «ثُمَّ تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكَعَةً كُلَّ رَكَعَتَيْنِ بِتَسْلِيمَةٍ»؛ (شهید ثانی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۱۰) «سپس دوازده رکعت نماز زیارت می خوانی. هر دو رکعت با یک سلام...».

ن با توجه به روایت هشام از امام صادق علیه السلام (شیخ صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۵۹۹) و روایت منقول از حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام (مفید۲، ۱۴۱۳ق، ص ۴۸۸) می توان گفت روایات استحباب نماز زیارت معصومان علیهم السلام از نزدیک در حد تواتر است.

دو - روایات عام: بخش دیگری از روایات که به زیارت همراه با نماز زیارت معصومان علیهم السلام از نزدیک توصیه می کند، عام است و شامل همه معصومان علیهم السلام می شود. ابوعلی حرانی می گوید:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ عليه السلام قَالَ مَنْ آتَاهُ وَ زَارَهُ وَ صَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كَتَبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَ عُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ: وَ كَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضٍ الطَّاعَةِ قَالَ وَ كَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضٍ الطَّاعَةِ. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۲۱؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۵۱)

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین علیه السلام چیست؟» فرمود:

«کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او دو یا چهار رکعت نماز گزارد، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود». عرض کردم: «آیا این ثواب برای زیارت هر امام واجب الطاعه است؟!» فرمود: «آری. این ثواب برای هر فردی است که امام واجب الطاعه را زیارت کند».

امام واجب الطاعه، نه همه پیامبران الهی، بلکه به طور قطع، اوصیای منصوب از طرف ایشان را نیز شامل می شود که ائمه معصوم علیهم السلام کامل ترین مصداق آن هستند؛ چنان که از امام صادق علیه السلام نقل شده است:

أَنَّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ بَعْدَ وَفَاتِهِ وَصَلَّى عِنْدَهُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كَتَبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۲۱)

هر کس امام واجب الطاعه را پس از وفاتش زیارت کند و نزد او چهار رکعت نماز بخواند، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود. از امام رضا علیه السلام نیز روایت شده است:

يَجْزِيكَ فِي الزِّيَارَةِ لِكُلِّ إِمَامٍ أَنْ تَقُولَ السَّلَامَ... ثُمَّ تُصَلِّيَ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَتَدْعُو بَعْدَهَا بِمَا شِئْتَ وَقَدْ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. (مفيد ۲، ۱۴۱۳ق، ص ۴۸۹)

کافی است در زیارت هر امام بگویی: السلام .... سپس نماز زیارت بخوانی و پس از آن، هر دعایی خواستی بنمایی. ان شاء الله زیارتت کامل شده است.

در مجموع در این دو گروه از روایات - که به تواتر معنوی می رسند - زیارت همراه با نماز زیارت توصیه شده است.

۲. روایات استحباب نماز زیارت در زیارت از راه دور

دسته دیگری از روایات وارده درباره نماز زیارت، روایاتی هستند که بر استحباب نماز زیارت، حتی از راه دور، دلالت دارند؛ برای مثال امام صادق علیه السلام فرمودند:

إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَنَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَعْلُ أَعْلَى مَنْزِلِهِ وَلْيَصِلْ رَكَعَتَيْنِ وَلْيَوْمِ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۶؛ کلینی، ۱۳۷۵ش، ج ۴،

ص ۵۸۷؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۵۹۹)

هرگاه راه کی از شما دور بود و سفر سخت، بر بلندای منزل خویش برود و دو رکعت نماز بخواند و با سلام به سوی قبرهای ما اشاره کند. به درستی که این سلام به ما می‌رسد.

ابن قولویه این حدیث را از دو طریق نقل کرده است:

یک - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِي أَحْمَدَ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا بَعُدَتْ عَلَيْكَ الشُّقَّةُ .. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۸)

سند دوم عبارت است از

دو - حَدَّثَنِي أَبِي عليه السلام عَنْ سَعْدِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَ نَأَتْ بِهِ الدَّارُ فَلْيَعْلُ أَعْلَى مَنْزِلٍ لَهُ فَيَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَ لِيَوْمٍ بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِيرُ إِلَيْنَا. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۶-۲۸۷)

لمینی این روایت را با قید «عدة من اصحابنا» نقل کرده است: عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ ... (لمینی، ۱۳۷۵ش، ج ۴، ص ۵۸۷)

ش - طوسی آن را بدون یید «عدة من اصحابنا» آورده است: أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ رَوَاهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ (طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۱۰۳)

ش - صدوق نیز چنین روا کرده است: رَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ .... (صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۵۹۹)

توجه به منابع نقل ا حدیث، حاکی از این است که هر منبعی بخشی از سند را نقل کرده است. بنابراین برای انسان ظن قوی به مسند بودن این حدیث و نقل از امام صادق عليه السلام

حاصل می‌شود.

مجلسی اول در کتاب روضه المتقین از این روا به صحیح ابن ابی عمیر از هشام بن سالم تعبیر کرده و کلینی و شیخ طوسی نیز عبارت «فی صحیح ابن ابی عمیر عن روا» (مجلسی، ۱۴۰۶ق، ج ۵، ص ۴۳۷) را به کار برده‌اند. مجلسی دوم هم در مرآة العقول و هم در ملاذ الاخبار این حدیث را صحیح می‌داند. (مجلسی، ۱۳۶۳ش، ج ۱۸، ص ۳۱۶؛ مجلسی، ۱۴۰۶ق، ج ۹، ص ۲۸۰)

با توجه به اینکه استحباب نماز زیارت از راه دور مستند است، می‌توان به این روایت برای استحباب نماز زیارت از راه نزدیک هم استناد کرد.

۳. روایات دال بر سیره معصومان علیهم‌السلام

در روایت آمده است وقتی امام صادق علیه‌السلام قبر حضرت علی علیه‌السلام را زیارت کرد، پس از زیارت شش رکعت نماز خواند (دو رکعت به نیت زیارت امیرا مؤمنین علیهم‌السلام، دو رکعت برای زیارت حضرت آدم علیه‌السلام و دو رکعت هم برای زیارت حضرت نوح علیه‌السلام)؛ متن روایت چنین است:

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْجَمَّالِ عَنِ الصَّادِقِ علیه‌السلام قَالَ: سَارَ وَأَنَا مَعَهُ فِي الْقَادِسِيَّةِ حَتَّى أَشْرَفَ عَلَيَّ النَّجْفِ فَقَالَ هَذَا هُوَ الْجَبَلُ الَّذِي اعْتَصَمَ بِهِ ابْنُ جَدِّي نُوحٌ فَقَالَ سَأْوِي إِلَى جَبَلٍ يُعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ فَأَوْحَى إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَيْعْتَصِمُ بِكَ مِنِّي أَحَدٌ فَغَارَ فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعَ إِلَى الشَّامِ ثُمَّ قَالَ اعْدِلْ بِنَا قَالَ فَعَدَلْتُ بِهِ فَلَمْ يَزَلْ سَائِرًا حَتَّى أَتَى الْغَرِي فَوَقَفَ بِهِ ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ فَسَاقَ السَّلَامَ مِنْ آدَمَ عَلَى نَبِيِّ علیه‌السلام وَأَنَا أَسُوقُ السَّلَامَ مَعَهُ حَتَّى وَصَلَ السَّلَامَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ خَرَّ عَلَى الْقَبْرِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَعَلَا نَحِيْبُهُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۷۹)

(و فی روایة اخرى) سِتَّ رَكَعَاتٍ وَصَلَّيْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْقَبْرِ فَقَالَ هَذَا قَبْرُ جَدِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه‌السلام. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۷۹)

امام صادق علیه‌السلام از قادسیه حرکت کرد - در لی که من همراه حضرت بودم - تا به

نجف رسید و فرمود: «این همان کوهی است که فرزند جدم نوح بدان پناه برد و گفت الآن به کوه پناه می‌برم که من را از آب حفظ می‌کند. پس خداوند به کوه وحی کرد: آیا کسی از دست من به تو پناه می‌آورد؟! آن گاه در زمین فرو رفت و به سوی شام حرکت کرد». سپس فرمود: «با ما بیا». با او همراه شدم تا به «غری» رسید و آنجا استاد. سپس نزدیک قبر شد و آغاز به سلام نمود؛ از آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ و یک یک پیامبران را سلام داد و من نیز به همراه او آغاز کردم؛ تا رسید به سلام بر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. سپس صورت خود را بر قبر نهاد و بر او سلام کرد و صدایش را بلند کرد و سپس برخاست و چهار رکعت نماز خواند.

(در خبر دیگری وارد شده است که) حضرت، شش رکعت نماز خواند. من نیز همراهش خواندم. سپس عرض کردم: «یابن رسول الله، این قبر کیست؟» فرمود: «این قبر جدم علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَامُ است».

از این سه دسته روایات می‌توان به این نتیجه رسید که نماز زیارت یکی از آداب زیارت معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، و از مستحبات زیارت است.

روایات دال بر استحباب نماز زیارت غیر معصوم

در منابع مزارات برای زیارت امامزادگان غیر معصوم، شهدا، اصحاب معصومان و اولیای خدا نیز به خواندن نماز زیارت توصیه شده است.

درباره نماز زیارت ابراهیم، فرزند رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گفته شده است وقتی از حرم ائمه خارج شدی، به نزد قبر ابراهیم برو و آن را زیارت کن و نماز زیارت بخوان. (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۹۰)

در زیارت امام حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت شده که پس از زیارت حضرت، نزد قبر علی بن حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌آیی و آن را می‌بوسی و سلام می‌کنی و سپس «تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَ تُكَبِّرُ بَعْدَهُمَا مِنْ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ». (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۴۳۲)

در زیارت حضرت حمزه عَلَيْهِ السَّلَامُ نیز به نماز زیارت سفارش شده است: «فَصَلِّ عِنْدَ قُبُورِ

الشُّهَدَاءِ». (ان قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۴)

شیخ طوسی و شیخ مفید در زیارت حضرت ابوالفضل علیه السلام آورده‌اند: «ثُمَّ انْحَرِفْ إِلَى عِنْدِ الرَّأْسِ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ». (مفید ۳، ۱۴۱۳ق، ص ۱۲۳؛ طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۷۲۶)

نماز زیارت غیر معصوم از چند جهت قابل بحث است:

اولاً: آنچه بیان شد، بن شیخ مفید، ابن مشهدی و سایر بزرگان است. آنان متن حدیث را ذکر نکرده‌اند و استناد به معصوم در سخن آنان دیده نمی‌شود.

ثانیاً: در مطالب نقل شده، قید نماز زیارت در کلام آنان نیست؛ بلکه توصیه شده که دو رکعت نماز بخوانید و بیان نشده به چه نیتی؟! تنها درباره ابراهیم، فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله، عنوان «رَكَعَتَيِ الزِّيَارَةِ» آمده است.

حال آنکه باید معلوم شود نماز، علاوه بر قصد قربت، در شرع و نه تشریح شده است. آیا برای زیارت امام یا امامزاده‌ای به نماز زیارت دستور داده شده است یا خیر؟ اگر به نماز زیارت دستور داده باشد، پس از زیارت او می‌توان نیت نماز زیارت کرد؛ اما اگر به نماز زیارت دستور داده نشده باشد، نمی‌توان نیت نماز زیارت کرد؛ چنان که آیت‌الله بهجت در جواب از استفتا درباره نیت نماز زیارت برای امامزادگان نوشتند: «هر جا نماز زیارت وارد شده است، به نیت نماز زیارت خوانده شود؛ اما اگر نماز زیارت وارد نشده است، به نیت رجا و هدیه ثواب آن به مزور بخواند». (بهجت، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۱۱۱)

بنابراین می‌توان گفت که پس از زیارت معصومان علیهم السلام و انگشت‌شماری از پیامبرزادگان و امامزادگان - مانند ابراهیم فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله، علی‌اکبر امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا (کفعمی، ۱۴۱۱ق، ص ۵۰۳-۵۰۵) - به اقامه نماز زیارت تصریح شده و اقامه نماز برای سایر امامزادگان و شهدا و اولیای خدا، نیت هدیه و رجا رسیدن به ثواب است؛ زیرا در روایاتی که به اقامه نماز برای امامزادگان و شهدا تصریح شده، عبارت «فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ» (مفید ۳، ۱۴۱۳ق، ص ۱۲۳؛ طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۷۲۶) (دو رکعت نماز می‌خوانی) آمده و به نماز زیارت تصریح نشده است.

رکعات نماز زیارت

درباره تعداد رکعات نماز زیارت، متن روایات، (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۸؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰) کتاب‌های ادعیه و زیارت (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۸؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰) و اقوال علما متشکلت است؛ برخی از آن تصریح به دو رکعت تصریح دارد. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۸؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰). برخی دیگر، چهار، شش و هشت رکعت را ذکر کرده‌اند. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰) در بعضی روایات اقل نماز زیارت دو رکعت و بیشتر از آن، سبب ریدن به فضیلت بیشتر بیان شده است. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰) در ادامه ابتدا به بررسی روایات باب می‌پردازیم و سپس اقوال علما را مورد پژوهش قرار می‌دهیم:

۱. تعداد رکعات نماز زیارت در روایات

(الف) روایات دو رکعت

در آداب زیارت ابراهیم مؤمنین علیهم‌السلام آمده است: «وَأَنْتَ فِي مَقَامِكَ عِنْدَ الرَّأْسِ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ...». (مفید ۳، ۱۴۱۳ق، ص ۸۳-۸۴)

در زیارت ائمه بقیع علیهم‌السلام نیز آمده است: «وَصَلِّ لِكُلِّ إِمَامٍ رَكَعَتَيْنِ زِيَارَةً». (شهید اول، ۱۴۱۰ق، ص ۲۵)

امام صادق علیه‌السلام به ابی سعید مدائنی فرمودند: «به زیارت امام حسین علیه‌السلام برو و او را زیارت کن سپس دو رکعت نماز بخوان و در هر رکعت سوره یس و الرحمن را بخوان». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۱۴)

ابوحمزه ثمالی از امام صادق علیه‌السلام درباره زیارت امام حسین علیه‌السلام از نزدیک چنین روایت می‌کند: «وَصَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَيَسُ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَالرَّحْمَنَ...». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۲۲)

درباره زیارت امام کاظم و امام جواد علیهم‌السلام چنین روایت شده است: «... ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْ الزِّيَارَةِ»؛ (کفعمی، ۱۴۱۸ق، ص ۴۹۳) «... سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان».

درباره زیارت امام هشتم علیه السلام نیز روایت شده است: «... وَصَلَّ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي إِحْدَاهُمَا يَسُ وَفِي الْأُخْرَى الرَّحْمَنَ». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۱۳؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۶۰۵؛ همو، ۱۳۷۸ق، ج ۲، ص ۲۷۰؛ طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۸۹) کفعمی گفته است: «ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيِ الزِّيَارَةِ»؛ (کفعمی، ۱۴۰۵ق، ص ۴۹۴) «سپس دو رکعت نماز زیارت بخوان».

درباره زیارت عسکریین علیهم السلام چنین روایت شده است: «... فَصَلَّ عِنْدَ قَبْرِهِمَا رَكَعَتَيْنِ...». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۱۴) در برخی روایات عام هم به دو رکعت سفارش شده است؛ برای مثال، ابوعلی حرانی می گوید:

قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا لِمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ عليه السلام قَالَ مَنْ أَتَاهُ وَزَارَهُ وَصَلَّى عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ... وَكَذَلِكَ كُلُّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ» (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۵۱؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۲۱) به امام صادق علیه السلام عرض کردم: «ثواب زیارت امام حسین علیه السلام چیست؟» فرمود: «کسی که آن حضرت را زیارت کند و نزد او دو یا چهار رکعت نماز گزارد، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود... همچنین کسی که امام واجب الطاعة را زیارت کند».

همچنین در روایات زیارت از راه دور هم که پیش تر اشاره شد، به دو رکعت نماز زیارت توصیه شده است. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۶؛ کلینی، ۱۳۷۵ش، ج ۴، ص ۵۸۷؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۵۹۹)

ب) روایات چهار رکعت

سید بن طاووس از امام صادق علیه السلام روایت می کند:

أَنَّ مَنْ زَارَ إِمَامًا مُفْتَرَضَ الطَّاعَةِ بَعْدَ وَفَاتِهِ وَصَلَّى عِنْدَهُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۲۱)

هر کس امام واجب الطاعه را پس از وفاتش زیارت کند و نزد او چهار رکعت نماز بخواند، برای او ثواب یک حج و یک عمره نوشته می شود.

شیخ طوسی رحمته الله در زیارت عاشورا از راه دور، نماز زیارت را چهار رکعت بیان کرده است:

فَتُصَلِّيْ اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تُحْسِنُ رُكُوعَهَا وَ سُجُودَهَا وَ خُشُوعَهَا وَ تُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكَعَتَيْنِ. (طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۷۸۳)

چهار رکعت نماز می خوانی و رکوع و سجده آن را نیکو انجام می دهی و خشوع را رعایت می کنی و در هر دو رکعت سلام می دهی.

صفوان بن مهران نقل می کند که امام صادق علیه السلام برای زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام چهار رکعت نماز خواند. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۷۹)

(ج) روایات بیش از چهار رکعت

صحیححه سدید صیرفی که در آن از امام صادق علیه السلام درباره زیارت امام حسین علیه السلام سؤال می کند. حضرت درباره زیارت امام حسین علیه السلام از راه دور می فرماید:

... ثُمَّ تُصَلِّيْ اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَاِنَّ صَلَاةَ الزِّيَارَةِ ثَمَانٍ اَوْ سِتٍّ اَوْ اَرْبَعٍ اَوْ رَكَعَتَانِ وَاَفْضَلُهَا ثَمَانٍ ... (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۸)

... سپس چهار رکعت نماز بخوان؛ زیرا نماز زیارت هشت، شش، چهار یا دو رکعت است که هشت رکعت بهتر است.

صفوان در روایت دیگری بیان می کند که امام صادق علیه السلام برای زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام شش رکعت نماز اقامه کرد. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۷۹)

در جمع بین این سه دسته روایات می توان گفت که حداقل نماز زیارت، دو رکعت است و بیشتر از دو رکعت - به نسبت - فضیلت بیشتری دارد و هشت رکعت، بیشترین فضیلت را دارد؛ چنان که در صحیححه سدید صیرفی نیز اشاره شده است. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۸۰؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۸۸)

۲. اقوال علما در تعداد رکعات نماز زیارت

بسیاری از فقهای امامیه بر اساس روایات، به استحباب دو رکعت نماز زیارت فتوا داده‌اند؛ مانند: شیخ مفید در الاشراف، (مفید ۱، ۱۴۱۳ق، ص ۳۰) ابن براج در المهذب، (ابن براج، ۱۴۰۶ق، ج ۱، ص ۶۸) ابن زهره در غنیة النزوع، (ابن زهره حلبی، ۱۴۱۷ق، ص ۱۰۹) ابن فهد در رسائل العشر، (ابن فهد حلی، ۱۴۰۹ق، ص ۲۴۹) شهید اول در ذکری، (شهید اول، ۱۴۱۹ق، ج ۴، ص ۲۸۷) حسینی عاملی در مفتاح الکرامه، (حسینی عاملی، ۱۴۱۹ق، ج ۹، ص ۲۶۷) سبزواری در جامع الخلاف و الوفاق، (سبزواری، ۱۴۲۱ق، ص ۱۲۰) طباطبائی یزدی و امام خمینی در العروه الوثقی مع تعالیق الإمام الخمینی. (طباطبائی یزدی، ۱۴۲۲ق، ص ۸۴۳)

کیفیت نماز زیارت

در بسیاری از روایاتی که در بیان نماز زیارت وارد شده، سخنی از سوره‌ای خاص به میان نیامده و در برخی روایات به سوره‌های خاصی مثل الرحمن، یس، احزاب و منافقین اشاره شده است. همچنین در بعضی روایات نیز به خواندن سوره قدر و اخلاص توصیه شده است. (مفید ۱، ۱۴۱۳ق، ص ۸۴)

امام صادق علیه السلام به ابی سعید مدائنی فرمودند: «به زیارت امام حسین علیه السلام برو و او را زیارت کن. سپس دو رکعت نماز بخوان و در هر رکعت سوره یس و الرحمن را بخوان». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۱۴)

ابوحمره شمالی از امام صادق علیه السلام درباره زیارت امام حسین علیه السلام از نزدیک چنین روایت می‌کند:

وَصَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ رَكَعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَيَسُ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَالرَّحْمَنَ
.... (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۲۲)

دو رکعت نماز نزد سر مبارک می‌خوانی. در رکعت اول حمد و سوره یس، و در رکعت دوم حمد و سوره الرحمن.

شیخ طوسی رحمته الله در زیارت عاشورا از راه دور آورده است:

فَتُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ... تَقْرَأُ فِي الْأُولَى سُورَةَ الْحَمْدِ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَفِي
الثَّانِيَةِ الْحَمْدِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ تُصَلِّيَ رَكَعَتَيْنِ أُخْرَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَ
سُورَةَ الْأَحْزَابِ وَفِي الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَإِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ أَوْ مَا تَيْسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ.
(طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۷۸۳)

و چهار رکعت نماز با رکوع و سجده و خشوع ز ا بخوان؛ هر دو رکعت با یک
سلام. در رکعت اول پس از حمد، سوره کافرون، در رکعت دوم پس از حمد،
سوره توحید و در دو رکعت دوم، رکعت اول پس از حمد، سوره احزاب و در
رکعت دوم پس از حمد، سوره منافقون یا هر سوره‌ای از قرآن را می‌توان خواند.
اگر چه روایاتی که به خواندن سوره یس و الرحمن توصیه می‌کنند، در مورد زیارت امام
حسین علیه السلام وارد شده‌اند و در مورد سایر معصومان علیهم السلام روایات از این جهت مطلقند، اما هیچ
یک از فقها قائل به فصل نشده‌اند. از این رو سخ مفید به خواندن سوره یس و الرحمن در هر
نماز زیارتی تصریح می‌کند:

«و صلاة الزيارة ركعتان يقرأ في الأولى منهما بالحمد و سورة الرحمن و في الثانية الحمد و
سورة يس و جزیک غیرهما مما تيسر من القرآن». (مفید ۱، ۱۴۱۳ق، ص ۳۰)
از آنجا که بسیاری از بزرگان ا سوره خاصی را ذکر نکرده یا تصریح نموده‌اند که می‌توان
هر سوره‌ای را خواند، بنابراین می‌توان گفت هر سوره‌ای از قرآن تلاوت شود، کفایت می‌کند؛
ولی استحباب در خواندن سوره یس در رکعت اول و الرحمن در رکعت دوم است.

مکان نماز زیارت

نماز زیارت از راه دور، همانند خود زیارت سفارش شده، در بالای بلندی (حر عاملی،
۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۷۹؛ مجلسی، ۱۳۶۳ش، ج ۱۸، ص ۳۱۶) یا زیر آسمان و در فضای باز
(حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۷۹) خوانده شود.

در مورد محل نماز زیارت از نزدیک، روایات متعدد است: بعضی روایات اگر چه به نماز
زیارت سفارش کرده‌اند، ولی مکان خاصی برای آن تعیین نکرده‌اند. (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق،

ص ۹۲، ۴۳۳ و ۵۵۴؛ کفعمی، ۱۴۱۸ق، ص ۴۹۴؛ شهید اول، ۱۴۱۰ق، ص ۲۸ و ۴۹) در بعضی روایات، به اقامه نماز بالای سر تصریح شده است: «صل عند راسه» (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۴۰؛ مفید، ۴۱۳ق، ص ۱۲۳؛ طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۷۲۶) و «صل عند رأس قبر الحسين (علیه السلام)». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۴۴) در بعضی روایات دیگر، هر چند به اقامه نماز پیش قبر تصریح شده، ولی اقامه نماز بالای سر افضل دانسته شده است: «وان شئت صلیت خلف القبر و عند راسه افضل». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۴۰)

از مجموع روایات استفاده می شود در صورت امکان و عدم مزاحمت و آزار دیگران، بهتر است نماز زیارت بالای سر قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و سایر معصومان (علیهم السلام) خوانده شود و در صورت مزاحمت و شلوغی، بهتر است پشت قبر و هر جایی از حرم که ممکن باشد - حتی بیرون از زیارتگاه - خوانده شود؛ (مفید، ۴۱۳ق، ص ۲۱۲؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۰، ص ۱۰۲) چنان که امام رضا (علیه السلام) درباره نماز زیارت پدرشان، موسی بن جعفر (علیه السلام)، فرمودند: «صَلُّوا فِي الْمَسَاجِدِ حَوْلَهُ». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۹۹ و ۳۱۵؛ کلینی، ۱۳۷۵ش، ج ۴، ص ۵۷۸؛ طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۸۳ و ۱۰۲) «در مسجدهای اطراف قبر شریف، نماز بخوانید».

نماز محاذی و جلوتر از قبر امام

اگرچه از روایاتی که به اقامه نماز بالای سر توصیه می کند، استفاده می شود که نماز خواندن محاذات امام (علیه السلام) اشکال ندارد و بسیاری از فقها هم خواندن نماز محاذات امام را جایز دانسته اند، (آقاضیاء الدین عراقی، محقق خوانساری، آیت الله بروجردی، امام خمینی، آیت الله خوئی و .... (طباطبائی یزدی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۳۸۴) اما بعضی فقها از اقامه نماز محاذات امام منع کرده اند؛ زیرا این عمل را بی احترامی به امام شمرده اند. (طباطبائی یزدی و فاضل لنکرانی (طباطبائی یزدی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۳۸۴) برخی نیز در صورتی که بی احترامی محسوب شود، از آن منع کرده اند. (مکارم شیرازی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۳۸۴)

اما اقامه نماز جلوتر از امام در روایتی منع شده است؛ طبرسی در احتجاج از امام زمان (علیه السلام) در روایتی مرسله آورده ا
جایز نیست مقدم بر امام یا راست و چپ امام نماز خواند؛

زیرا کسی مقدم یا مساوی بر امام نمی‌شود. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۵، ص ۱۶۱)
 صاحب عروه و آیت‌الله فاضل اقامه نماز جلوتر از قبر معصومان علیهم‌السلام را جایز نمی‌دانند.
 (طباطبائی یزدی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۳۸۴) امام مینی علیه‌السلام آن را جایز دانسته، (خمینی، ۱۳۷۹ش،
 ج ۱، ص ۲۷۱؛ طباطبائی یزدی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۳۸۴) اما معتقد است اگر بی‌احترامی به مزور
 باشد، حرام است؛ ولی نماز باطل نیست. (خمینی، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۴۹۴) برخی دیگر از
 مراجع در حاشیه بر عروه نوشته‌اند در صورتی که بی‌احترامی نباشد، جایز است. (طباطبائی
 یزدی، ۱۴۲۸ق، ج ۲، ص ۳۸۴)

زمان نماز زیارت

روایات درباره اقامه نماز زیارت پیش یا پس از زیارت، در زیارت از راه دور و نزدیک
 قائل به تفصیل شده‌اند. طبق بعضی روایات و سخن بزرگان، در زیارت معصومان علیهم‌السلام از راه
 دور، نماز زیارت مقدم می‌شود؛ چنان‌که امام صادق علیه‌السلام فرمود:

إِذَا بَعُدَتْ بِأَحَدِكُمُ الشُّقَّةُ وَ نَأَتْ بِه الدَّارُ فَلْيَعْلُ أَعْلَى مَنْزِلِهِ وَ لِيَصِلْ رَكَعَتَيْنِ وَ لِيَوْمٍ
 بِالسَّلَامِ إِلَى قُبُورِنَا فَإِنَّ ذَلِكَ يَصِلُ إِلَيْنَا. (کلینی، ۱۳۷۵ش، ج ۴، ص ۵۸۷)

هرگاه راه کی از شما دور بود و سفر سخت، بر بلندای منزل خویش برود و دو
 رکعت نماز بخواند و با سلام به سوی قبرهای ما اشاره کند. به درستی که این
 سلام به ما می‌رسد.

اما در اقامه نماز زیارت از نزدیک، توصیه شده که ا نماز پس از زیارت خوانده شود؛
 برای نمونه امام رضا علیه‌السلام فرمودند:

يَجْزِيكَ فِي الزِّيَارَةِ لِكُلِّ إِمَامٍ أَنْ تَقُولَ السَّلَامُ عَلَى أَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ أَصْفِيَاءِهِ ... ثُمَّ
 تُصَلِّي صَلَاةَ الزِّيَارَةِ وَ تَدْعُو بَعْدَهَا بِمَا شِئْتَ وَ قَدْ تَمَّتْ زِيَارَتُكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (مفيد
 ۳، ۱۴۱۳ق، ص ۴۸۸)

کفایت می‌کند در زیارت هر امامی (این‌گونه سلام بدهی) ... و پس از زیارت،

نماز زیارت را بخوانی و سپس هر چه می خواهی دعا کنی. به تحقیق زیارت تو تمام شده است.

طبق نظر لغویون، «ثم» برای ترتیب و اتصال آورده می شود.

نتیجه گیری

۱. طبق روایات، نماز زیارت یکی از آداب زیارت معصومان علیهم السلام و امامزادگان واجب الاطاعه است و فقها به استحباب آن فتوا داده اند.
۲. برای نماز زیارت معصومان علیهم السلام که در روایات نماز آنها با قید زیارت وارد شده است، می توان نیت نماز زیارت کرد؛ اما برای امامزادگانی که نماز آنها قید زیارت نماز به قصد رجا و رسیدن به ثواب خوانده می شود یا ثواب نماز به او هدیه می شود.
۳. حداقل تعداد رکعات نماز زیارت، دو رکعت است و هر چه بیشتر خوانده شود از فضیلت بیشتری برخوردار است.
۴. نماز زیارت را در هر مکانی می توان خواند؛ ولی افضل آن است که پشت سر مزور یا بالای سر او خوانده شود.
۵. زمان نماز زیارت در زیارت از راه دور، مقدم بر زیارت است و در زیارت از نزدیک، بهتر است پس از زیارت اقامه شود.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله (۱۴۰۴ق). شرح نهج البلاغة، تصحيح محمد ابوالفضل ابراهيم، قم، كتابخانه آیتا مرعشی نجفی.
۳. ابن براج، عبدا زيز بن نحرير (۱۴۰۶ق). المهذب، به كوشش مؤسسه سيدالشهدا عليه السلام، قم، نشر اسلامي.
۴. ابن زهره حلبی، حمزه بن علی (۱۴۱۷ق). غنية النزوع إلى علمي الأصول و الفروع، به كوشش بهادری، قم، مؤسسه امام صادق عليه السلام.
۵. ابن طاووس، يد علی بن موسی (۱۴۱۸ق). اقبال الاعمال، به كوشش القيومي، قم، دفتر تبليغات.
۶. ابن فهد حلی، احمد بن محمد (۱۴۹ق). الرّسائل العشر، قم، ك مرعشی نجفی.
۷. ابن قولويه، جعفر بن محمد (۱۳۵۶ش). كامل الزيارات، تحقيق عبدالحسين امينی، نجف، دار المرتضويه.
۸. ابن مشهدی، محمد بن جعفر (۱۴۱۹ق). المزار الكبير، تحقيق جواد قيومي اصفهانی، قم، دفتر انتشارات اسلامي.
۹. بهجت فومنی، محمد تقی (۱۴۲۸ق). استفتانات، چاپ اول، قم، د تر معظم له.
۱۰. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). تفصيل وسائل الشيعة الى تحصيل مسائل الشريعة، قم، مؤسسه آل البيت عليه السلام.
۱۱. سینی عاملی، سيدجواد بن محمد (۱۴۱۹ق). مفتاح الكرامة في شرح قواعد العلامة، جلد، قم، د تر انتشارات اسلامي، چاپ اول.
۱۲. خمینی، سيدروح الله (۱۳۷۹ش). تحرير الوسيلة، تهران، مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام خمینی عليه السلام.
۱۳. خمینی، سيدروح الله (۱۴۲۴ق). توضیح المسائل محشی، قم، جامعه مدرسین، چاپ هشتم.
۱۴. سبزواری، سيدعبدا علی (۱۴۱۳ق). مهذب الأحكام، ۳۰ جلد، قم، مؤسسه المنار - دفتر حضرت

آية الله، چهارم.

۱۵. سبزواری، علی مؤمن قمی (۱۴۲۱ق). جامع الخلاف و الوفاق بين الامامية و بين الائمة الحجاز و العراق، تصحيح حسين حسنى بيرجندى، قم، زمينه سازان ظهور امام عصر عليه السلام.
۱۶. شهيد اول، محمد بن مكى (۱۴۱۰ق). المزار، تحقيق مدرسه امام مهدي عليه السلام و مديباقر موحد ابطحي اصفهاني، قم، مدرسه امام مهدي عليه السلام.
۱۷. شهيد اول، محمد بن مكى (۱۴۱۹ق). ذكرى الشيعة فى احكام الشريعة، قم، آل البيت عليهم السلام.
۱۸. _____، (۱۴۱۴ق). الدروس الشرعية فى فقه الامامية، قم، انتشارات مؤسسه نشر اسلامى.
۱۹. شهيد ثانى، زين الدين بن على (۱۴۱۹ق). فوائد القواعد، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبليغات اسلامى حوزه علميه قم.
۲۰. شيخ صدوق، محمد بن على (۱۳۷۸ق). عيون اخبار الرضا عليه السلام، تحقيق مهدي لاجوردى، تهران، نشر جهان.
۲۱. _____، (۱۳۷۸ق). من لا يحضره الفقيه، به ك غفارى، قم، نشر اسلامى.
۲۲. _____، (۱۴۰۴ق). علل الشرايع، قم، كتابفروشى داورى.
۲۳. طباطبائى يزدي، سيد كاظم (۱۴۱۹ق). العروة الوثقى محشى، چاپ اول، قم، جامعه مدرسین.
۲۴. _____، (۱۴۲۸ق). العروة الوثقى مع التليقات، چاپ اول، قم، مدرسه امام على بن ابى طالب.
۲۵. _____، (۱۴۰۴ق). العروة الوثقى، بيروت، دار المورخ العربى.
۲۶. _____، (۱۴۲۲ق). العروة الوثقى مع تعاليق الإمام الخمينى، ۱ جلد، تهران، مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام خمينى عليه السلام.
۲۷. طوسى، حمد بن حسن (۱۴۰۷ق). تهذيب الأحكام، حسن الموسوى خراسان، تهران، دار الكتب الإسلاميه.
۲۸. _____، (۱۴۱۱ق). مصباح المتهدّد و سلاح المتعبّد، بيروت، مؤسسه فقه الشيعة.
۲۹. علامه حلى، حسن بن يوسف (۱۴۱۳ق). قواعد الأحكام فى معرفة الحلال و الحرام، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامى.

۳۰. فاضل هندی، محمد بن حسن (۱۴۱۶ق). كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، چاپ اول، قم، د ر انتشارات اسلامی.
۳۱. فخرالمحققین، محمد بن حسن - بن یوسف (۱۳۸۷ق). إیضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد، چاپ اول، قم، مؤسسه اسماعیلیان.
۳۲. فیض کاشانی، محسن (۱۴۰۶ق). الوافی، به کوشش ضیاءالدین، اصفهان، مکتبه الامام امیرالمؤمنین علیه السلام.
۳۳. کاشف الغطاء، جعفر بن خضر مالکی (۱۴۲۲ق). كشف الغطاء عن مبهمات الشریعة الغراء، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۳۴. کفعمی، ابراهیم بن علی (۱۴۱۸ق). البلد الامین و الدرع الحصین، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
۳۵. _____، (۱۴۰۵ق). المصباح (جنة الأمان الواقية)، قم، دار الرضی (زاهدی).
۳۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۳۷۵ش). الکافی، به کوشش غفاری، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
۳۷. گلپایگانی، سیدمحمد موسوی (۱۴۱۳ق). هدایة العباد، چاپ اول، قم، دار القرآن الکریم.
۳۸. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۶ق). ملاذ الأخیار فی فهم تهذیب الأخبار، چاپ اول، قم.
۳۹. _____، (۱۳۶۳ش). مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول، به کوشش رسولی، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
۴۰. مجلسی، محمدتقی (۱۴۰۶ق). روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، تصحیح حسین موسوی کرمانی و علی پناه اشتهاردی، قم، مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور.
۴۱. محقق حلّی، جعفر بن حسن (۱۴۰۷ق). المعتمد فی شرح المختصر، چاپ اول، قم، مؤسسه سیدالشهدا علیهم السلام.
۴۲. تقی کرکی، لمی بن حسین (۱۴۱۴ق). جامع المقاصد فی شرح القواعد، چاپ دوم، قم، مؤسسه آل البیت علیهم السلام.
۴۳. مفید ۱، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق). الاشراف فی عامة فرائض، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید.

۴۴. _____، (۱۴۱۳ق). المقنعة، چاپ اول، قم، جامعه مدرسین.

۴۵. _____، (۱۴۱۳ق). کتاب المزار (مناسک المزار)، تحقیق محمدباقر ابطحی، قم، کنگره

جهانی هزاره شیخ مفید.

۴۶. نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ق). جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، بیروت، دار احیاء التراث

العربی.

۴۷. نراقی، مولی احمد (۱۴۲۲ق). رسائل و مسائل، قم، کنگره نراقیین.